

ผลการวิจัย โครงการศึกษาคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อมของชุมชนบริเวณริมคลองแสน แสบ เฟส 2 โครงการจิตต์รักษ์คลองแสนแสบ

การวิจัย เรื่อง การประเมินประสิทธิผลการประชาสัมพันธ์ โครงการ “คืนคลองสวยใส ให้ชุมชนของเรา” (โครงการนำร่อง: Pilot Project) ภายใต้โครงการจิตต์รักษ์คลองแสนแสบ โครงการวิจัยเพื่อกำหนดกรอบการวางแผนรณรงค์ประชาสัมพันธ์ ตามแนวทางการวิจัยเรื่อง การศึกษาคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อมของชุมชนริมคลองแสนแสบ ระยะที่ 2 โครงการวิจัยดังกล่าวมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการประเมินประสิทธิผลสื่อประชาสัมพันธ์ และกิจกรรมประชาสัมพันธ์ของโครงการนำร่อง (Pilot Project) พื้นที่บริเวณกรุงเทพฯ ชั้นกลางและชั้นนอก ก่อนนำสื่อและกิจกรรมประชาสัมพันธ์ไปใช้จริงเพื่อการขยายผลการรณรงค์ในการศึกษาวิจัย ระยะที่ 3 ตลอดจนเพื่อศึกษา ปัญหา อุปสรรคของโครงการและข้อเสนอแนะทั้งมิติทางด้านนโยบาย และระดับปฏิบัติ

งานวิจัยได้กำหนดรูปแบบการวิจัยไว้ 2 รูปแบบ คือ (1) รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้แบบผสมวิธี (Combined Method) ด้วยวิธีการสังเกต การสัมภาษณ์ และ (2) รูปแบบการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) ในการประเมินประสิทธิผลของสื่อประชาสัมพันธ์ และกิจกรรมประชาสัมพันธ์ของโครงการ

ผลการวิจัยพบว่า ด้านสื่อประชาสัมพันธ์ของโครงการที่มีประสิทธิผลในระดับมาก คือ สื่อโปสเตอร์ ชุด “3 วิธีบำบัดน้ำเสียคืนชีวิตความสวยใสให้คลอง” รองลงมาได้แก่ แผ่นพับ “ชุด 3 วิธีบำบัดน้ำเสียคืนชีวิตความสวยใสให้คลอง” ซึ่งควรใช้เป็นสื่อหลักในการรณรงค์สร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์คลองแสนแสบ ส่วนสื่อป้ายรณรงค์ ชุด “เรารักคลองแสนแสบ” ป้ายผ้า ชุด “3 วิธีบำบัดน้ำเสียคืนชีวิตความสวยใสให้คลอง” และใบปลิว ชุด ฎหมายนำรู้คู่คลองสวย พบว่ามีประสิทธิผลของสื่อประชาสัมพันธ์ อยู่ในระดับปานกลาง ทั้งนี้เนื่องจากควรใช้เป็นสื่อเสริมร่วมกับการจัดกิจกรรมรณรงค์ในชุมชน

ในด้านกิจกรรมประชาสัมพันธ์ จำนวน 4 กิจกรรมของโครงการนำร่อง พบว่ากิจกรรมที่ได้รับการประเมินประสิทธิผลอยู่ในระดับมาก คือ (1) กิจกรรม “รักนะคลองแสนแสบ” และ (2) กิจกรรม “ร่วมฝึน น้ำใส ให้เทพลีลา” ซึ่งบรรลุวัตถุประสงค์ในการรณรงค์เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจ ทศนคติ ตลอดจนจิตสำนึกในการอนุรักษ์คลองแสนแสบด้วย 3 วิธีการบำบัดน้ำเสียก่อนทิ้งให้แก่เด็กนักเรียน และชุมชนเทพลีลา ทั้งนี้โดยได้รับความสนใจและความร่วมมือในกิจกรรม ซึ่งจะนำไปขยายผลการปฏิบัติอย่างต่อเนื่องต่อไปในชุมชน ส่วน (3) กิจกรรม “ล่องเรือฟันฟูลำคลอง ปรากฏจากน้ำเสียด้วย EM Ball” และ (4) กิจกรรม “ธุรกิจยุคใหม่ ใสใจลำคลอง” มีประสิทธิผลของกิจกรรมในระดับปานกลาง เนื่องจากต้องขอความร่วมมือกับตัวแทนชุมชน ภาครัฐ สถานประกอบการเพื่อสร้างเครือข่ายในการรณรงค์เข้าถึงให้มากขึ้น และจะต้องสร้างการมีส่วนร่วมกับกลุ่มเป้าหมายในการเกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์คลองแสนแสบในระยะยาว

จากการศึกษายังพบปัญหาอุปสรรคในโครงการ ซึ่งเป็นประเด็นที่น่าสนใจ กล่าวคือ

- (1) การเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายที่เป็นสถานประกอบการขนาดใหญ่ ยังไม่ค่อยได้รับความร่วมมือเท่าที่ควร ทั้งนี้เนื่องจากปัญหาด้านข้อมูลทางธุรกิจ และจะต้องรณรงค์ร่วมกับหน่วยงานของรัฐในการเข้าถึงผู้บริหารของสถานประกอบการที่มีอำนาจในการตัดสินใจด้านนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการกำจัดน้ำเสีย ด้านสิ่งแวดล้อมและมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์คลอง (2) ปัญหาในด้านการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมของคนในชุมชนที่ฝังรากลึก ซึ่งส่วนใหญ่มีความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์คลอง แต่ยังมี ความเคยชินในการทิ้งขยะลงคลองและมีความคิดเห็นว่าการใช้วิธีการต่าง ๆ เกี่ยวกับการบำบัดน้ำเสียก่อนทิ้งลงคลองเป็นเรื่องยุ่งยาก เช่น การทำน้ำหมักชีวภาพ การทำเครื่องกรองน้ำเสียแบบง่าย ๆ การคัดแยกขยะในชุมชน เป็นต้น (3) การขาดความต่อเนื่องของโครงการและกิจกรรมในการรณรงค์ในการอนุรักษ์ ยังเป็นโครงการระยะสั้น ๆ หน่วยงานต่าง ๆ แยกกันดำเนินการ และการรณรงค์ในชุมชน ยังขาดแรงจูงใจในการที่จะให้คนในชุมชนร่วมเป็นอาสาสมัคร จึงทำให้ขาดความร่วมมือ (4) หน่วยงานของรัฐหรือหน่วยงานที่รณรงค์ยังไม่ใช้วันอนุรักษ์คูคลองแห่งชาติ (20 กันยายนของทุกปี) ซึ่งเป็นวันพิเศษเพื่อให้เกิดประโยชน์ในการจัดกิจกรรมพิเศษ (Special Events) อย่างเต็มที่ในการให้ความสำคัญ การสร้างแรงจูงใจและสร้างกระแสในการรณรงค์อนุรักษ์คูคลองที่เกิดประสิทธิผล และ (5) ด้านกฎหมายเกี่ยวกับการไม่ทิ้งขยะลงคลอง ยังไม่มีการติดตามผลและดำเนินการลงโทษหรือเอาผิดอย่างจริงจัง ทำให้ชาวบ้านในชุมชนขาดความร่วมมือ

ซึ่งข้อเสนอแนะจากงานวิจัย คือ (1) **ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย** ควรมีการผนึกกำลังความร่วมมือระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ที่มีแนวทางการรณรงค์เดียวกันเพื่อสร้างพลังในด้านการปลูกจิตสำนึกการอนุรักษ์คลองแสนแสบ ตลอดจนมีการประเมินผลเพื่อพัฒนากลยุทธ์การรณรงค์ให้มีความทันสมัย นอกจากนี้ หน่วยงานของรัฐต้องมีการเข้มงวดของมาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับการไม่ทิ้งขยะลงคลอง ทั้งนี้หากจะให้ชุมชนมีพลังในการอนุรักษ์ ควรมีนโยบายส่งเสริมการสร้างเครือข่ายและแลกเปลี่ยนปัญหาหระตมสมองในด้านการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์คลอง ร่วมกับผู้นำชุมชน เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนไม่ใช่เพียงการพัฒนาระดับปัจเจกบุคคล (2) **ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ** ในด้านการสื่อความหมายของสื่อ และกิจกรรมประชาสัมพันธ์ในเชิงเนื้อหาการรณรงค์ต้องเข้าใจง่าย ใกล้ตัว และเป็นไปอย่างต่อเนื่อง ในการปลูกจิตสำนึกการมีส่วนร่วมด้านสิ่งแวดล้อมควรเริ่มตั้งแต่กลุ่มเยาวชน ชุมชน ที่เข้มแข็งภายใต้ประเด็นที่เข้าใจง่ายว่าต้องการที่จะให้ทำอะไร อย่างไร (How to) สร้างความรักและหวงแหนคลอง จึงจะเกิดผลในด้านความรู้ ทัศนคติและพฤติกรรม (Knowledge-Attitude-Practice) ในการอนุรักษ์คลองแสนแสบ สื่อประชาสัมพันธ์เป็นเพียงสื่อเสริมซึ่งหากจะให้เกิดประสิทธิผลในการรณรงค์อย่างเต็มที่ควรใช้ร่วมกับการจัดกิจกรรมรณรงค์ นอกจากนี้ในด้านการกลยุทธ์การรณรงค์บางครั้งอาจต้องใช้การจูงใจโดยใช้รางวัลล่อใจ หรือการยอมรับเพื่อสร้างแรงขับเคลื่อนบวก เช่น การสร้างรายได้จากชุมชนในการคัดแยกขยะ และการทำน้ำหมักชีวภาพ เป็นต้น หรือการสร้างความร่วมมือกับสถานประกอบการ ต้องใช้ร่วมกับแนวคิดการสร้างภาพลักษณ์ด้านการแสดงความรับผิดชอบต่อสังคม (Corporate Social Responsibility :CSR) เพื่อให้เกิดการยอมรับในเชิงธุรกิจต่อไป